

KARL MARX, MARKSİZM VE FELSEFE¹
Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi* Adlı Eserleri Üzerine Sunum ve Söyleşi

Doğan Göçmen

Dava, insanlık davası
Aşık Veysel

Alman İdeolojisi, insanlık tarihine yapılmış büyük bir katkıdır. Bildiğim kadarıyla Almanya'da 1848 devrim denemesinden önce yazılmış, o zamanlar yapılan tartışmaları derlemeye çalışan ve bu derlemenin içine kendi bakışını yerleştiren tek eserdir. Burada Marx ve Engels döneme ait bir takım temel düşünceleri sergiliyorlar, yani aslında dönemi belgeliyor ve o döneme ilişkin kendi duruşlarını ortaya koyuyorlar. Bu bile tek başına insanlık tarihine yapılmış büyük bir katkıdır aslında. *Alman İdeolojisi* felsefi olarak, bilimsel olarak insanlığa nasıl hizmet ediyor? Konuşmam daha çok bu konu üzerine olacak. Özellikle "Feuerbach" bölümüne temel alarak Marx ve Engels'in bu eserinin felsefi bir eser olarak okunup okunmayacağını tartışacağım.

KISA TARİHÇE

Bilindiği gibi *Alman İdeoloji* 1845 ile 1847 yılları arasında yazılmış bir eserdir. İki cilt olarak tasarlanmıştır. Marx ve Engels'in hayatta olduğu dönemde "Gerçek Sosyalizmin Tarih Yazımı" adlı 50-60 sayfalık bölüm yayınlanmıştır. Daha sonra 1903 yılında 2. cildin "Max Stirner" bölümü yayınlanmıştır. 1926 yılında ise "Feuerbach" bölümü yayınlanmıştır. (Feuerbach bölümünün yayınlanması, felsefe tarihi açısından son derece önemlidir. 1927 yılında başka bir kitap yayınlanıyor. Buna biraz aşağıda döneceğim.) *Alman İdeolojisi*'nin ilk tam metni 1932'de yayınlanmıştır. 1958 yılında şu an elimizde olduğu haliyle basılmıştır. Daha sonra 1965 ve 1966'da da Almanca, Rusça ve nihayet İngilizce baskı yapılıyor. Metni Türkçeye çeviren arkadaşlar harika bir iş yapmışlar. Kitabın İngilizce ve Almanca en son baskılarını karşılaştırarak bir araya getirmeye çalışmışlar, çünkü iki baskı birbirinden farklı. Bu haliyle *Alman İdeolojisi*'nin dünyadaki tek baskısıdır diyebiliriz.

Değişik dillerdeki çeşitli baskılar arasındaki farklar, Marx'ın el yazısının okunmasında yaşanan büyük zorluklardan kaynaklanıyor. Yeni ve tam bir baskı hazırlamak için 1974 yılında bir 'deneme cildi' hazırlanmıştır. Bu ise Japonca yayınlanmıştır. Japonlar şu an *Alman İdeolojisi*'nin en son

¹ Bu söyleşi, 27 Nisan 2013 tarihinde İzmir Kitap Fuarı'nda *Alman İdeolojisi* üzerine sayın Aydın Çubukçu ile aynı oturumda yaptığımız konuşmadan derlenmiştir. Söyleşinin sonunda konuşma sırasında zaman darlığı nedeniyle çıkarmak zorunda kaldığım fakat önemli bulduğum bazı kısa eklemeler yaptım. Bu metin internette yayınlanması için yapılan biçime ilişkin bazı küçük değişikliklerin dışında olduğu gibi *Evrinsel Kültür Dergisi*'nin 258. sayısında yayınlanmıştır. Konuşmanın deşifre edilip, son derece titiz bir şekilde metne dönüştürülmesinde ve yayınlanmasında emeği geçen herkese çok teşekkür ederim.

biçimine sahipler. Kısacası *Alman İdeolojisi*'nin en son biçimi henüz elimizde yoktur. En son bilgisayar tekniği de kullanılarak orijinal metin olduğu gibi yayınlanmaya çalışılıyor.

ALMAN İDEOLOJİSİ'NİN ÖZGÜN KATKISI

Alman İdeolojisi, Almanya'da "Mart öncesi" olarak anılan 1848 devrim denemesinin felsefesine ve toplumsal kurumlarına derli toplu kuramsal bir bakış sunan döneme ait tek eserdir. Dönemin hâkim felsefesi "Hegelmilik"tir. Bu nedenle Marx ve Engels "Hegelmilik" temel alarak tartışıyor. Fakat bu eser ile doğrudan "Genç Hegelmiler" arasındaki tartışmaya müdahale ediliyor. "Yaşlı Hegelmiler" muhafazakârdır. Bu biliniyor. Genç Hegelmiler ise değişimden yanadır. Yani Bruno Bauer, Max Stirner, Ludwig Feuerbach ve diğerleri "değiştirelim" diyorlar. O halde Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi*'nde doğrudan müdahale ettiği tartışma, 'değişim olsun mu olmasın mı?' tartışması değildir, 'değişim nasıl olsun?' tartışmasıdır. Buna karşın Marx ve Engels, eserde tartıştıkları Genç Hegelmileri "muhafazakârdır" olarak tanımlıyor ve değişimin asıl teorisini kendilerinin ortaya koyduklarını ileri sürüyorlar. Bu nedenle *Alman İdeolojisi* aynı zamanda değişim teorisine bir katkıdır.

Alman İdeolojisi, 1845 civarında kaleme alınan "Feuerbach Üzerine Tezler"le birlikte tarihsel materyalizmin 'doğum belgesi' olarak görülür. Bu, Marksizm için bir bakıştan bakıldığında doğrudur. Fakat *Alman İdeolojisi*'nde ortaya konan geniş bir çerçeveye oturtmak lazımdır. Marx ve Engels bu eserlerinde insanlığa ne zaman, nasıl düşünmeye başladığını yeniden hatırlatıyor. 'Sen ilk defa düşünmeye başladığında şuradan düşünmeye başlamıştın, şuraya gittin, sonra düşüncenin ve bilincinin kökenini unuttun' demek istiyorlar. Burada aslında 'felsefe nedir', 'felsefenin kökeni nedir' gibi büyük sorulara da yanıt aranır. Zira düşüncenin ve bilincin kökenini bilen insan ancak koşullarına mantıklı bir bilinçle bakabilir. O halde *Alman İdeolojisi*, düşüncenin ve bilincin kökeninin araştırılmasına ve açıklanmasına da bir katkıdır.

MARX FİLOZOF MUDUR?

Sıklıkla karşılaştığım bir iddiaya göre Marx filozof değildir ve Marksizm de felsefe değildir. Marksizm'in bir felsefe olup olmadığı tartışması 19. yüzyılın sonlarında başlamış olan bir tartışmadır. İtalyan filozofu Antonio Labriola, "Bakın burada felsefe yoktur, Kant'a dönelim, Marksizm'i ya da Marx'ın öğretilerini Kant'la birleştirelim, felsefe yapalım" diyen herkesi uyarıyor ve "çok acele ediyorsunuz, daha onun felsefî kaynaklarına bile ulaşamadınız" diyor ve ekliyor: "Marx'ın eserinde onu taşıyan yeterli felsefî bir temel vardır."

Marx'a ilişkin ilginç bir belirleme var: 1913 yılında, "Prusya Yıllık Kitapları"nda Ferdinand Jacob Schmidt şöyle yazıyor; "*Hegel'den sonra o (...), büyük çaplı, yani dünyayı hareket ettiren felsefe yapmış tek kişidir.*" Bu çok büyük bir iddiadır ve "Prusya Yıllık Kitapları"nda yapılmış olması ayrıca ilginçtir. Marx'ın çağdaşı ve bugün son derece etkili olan yığınla felsefeci vardır. Buna karşın, dünyayı hareket ettiren felsefe yapmış tek kişi Marx'tır, deniyor. Örneğin John Stuart Mill değil, Friedrich Nietzsche değil, Alexis de Tocqueville değil, Marx. Neden? Marksizm bugün olduğu gibi o zamanlar da üniversitelerden dışlanmaya çalışılırdı. Buna rağmen felsefe üzerine tartışılırken, Marx

değerlendirilirken böyle bir belirleme yapmak zorunda kalınmış. Peki, ne oldu da bugün Marksizmin bir bilim olmadığı, felsefe olmadığı ileri sürülüp durulur?

MARTİN HEİDEGGER VE MARX'IN ONBİRİNCİ FEUERBACH TEZİNİN ANLAMI

Heidegger'in 11. Feuerbach tezine ilişkin 1969 yılında yaptığı bir belirlemesi var. Burada 1968 hareketini hatırlamak gerekiyor. Belirleme Alman televizyonunda naklen yayınlanan bir röportajda yapılmıştır. O röportajda şöyle diyor Heidegger: *“Dünyayı değiştirme talebine ilişkin soru sıkıça Karl Marx'ın çok alıntılanan bir önermesine, Feuerbach Üzerine 11. Tez'ine dayandırılır. Tam alıntılanmak için okumak istiyorum: Filozoflar dünyayı sadece farklı farklı yorumladı. Asıl olan onu değiştirmektir.”* Altı çizilmiş.” Devam ediyor Heidegger: *“Bu önerme alıntılanırken ve (bu önermenin –DG) peşinden gidilirken, dünyayı değiştirmenin dünya tasarımının değişmesini şart koştuğu ve bu tasarımın elde edilebilmesi için dünyanın etraflıca yorumlanması gerektiği gözden kaçırılır.”*

Heidegger burada farkında olmadan aslında Marx'ı savunuyor. Tezi yorumlayanlara ‘Siz Marx'ın 11. tezini yeterince dikkatli okumuyorsunuz, hızlı bir şekilde pratiğe geçiyorsunuz. Oysa Marx dünyayı etraflıca yorumluyor’ diyor. Heidegger devam ediyor: *“Yani Marx değişimi talep edebilmek için, belli bir dünya yorumuna dayanmaktadır.”* Marx'ın belli bir dünya yorumuna dayandığını kabul ediyor Heidegger. O halde eleştirdiği aslında öğrenci hareketidir, Marx değil: *“Siz Marx'ı yeterince kavramıyorsunuz’.* Yaptığı açıklamalar buna çıkıyor. Bunu söyleyip öğrencilere, öğrenci hareketine saldırdıktan sonra teze ilişkin bir sonuç çıkarıyor. Şöyle diyor: *“Bu nedenle bu önermenin temelsiz olduğu görülmektedir.”* Bu ne demektir? Heidegger öğrencilerin eksik ya da yanlış yorumlamasından dolayı Marx'ın tezinin temelsiz olduğunu ileri sürüyor. Yani yorum yanlış olduğu için orijinalin yanlış olduğunu ileri sürülüyor. Bu nasıl bir mantıktır, nasıl bir akıl yürütmedir?

Heidegger, açıklamasının anlamsızlığının hissedildiğini anlaşılmış olmalı ki açıklamasını sürdürme gereği duyuyor. Fakat bu sefer Marx'ın tezinin temelsiz olduğunu göstermekten çok, daha iyi anlaşılmasına yardımcı oluyor istemeden. Şöyle diyor Heidegger: *“Önerme sanki kararlı bir şekilde felsefeye karşı ifade edildiğine dair bir izlenim uyandırmaktadır. Fakat ikinci bölümde açıkça ifade edilmeden tam da felsefe talep edilmektedir.”* Aslında bu 11. Feuerbach tezinin harika bir açıklamasıdır. Fakat Heidegger bundan mantıkla alakalı olmayan sonuçlar çıkartıyor.

Tezin birinci bölümünün sanki felsefeye karşı ifade edilmiş olduğu izlenimi, Heidegger'in kendisi de biraz önce belirttiği gibi yanlıştır. Zira Marx, dünyanın değiştirilebilmesi için dünyanın yorumlanması gerektiğini düşünmektedir. Fakat Heidegger bu söylediğini unutmuş gözüküyor. Ayrıca göz ardı ettiği başka bir şey daha var. Marx büyük bir diyalektikçidir. Teorinin pratiğe akması için teorinin yadsınması gerekiyor. Yani bir yerde orada aslında felsefeye karşıymış gibi dediği şey, felsefenin yadsınıp pratiğe akması ile ilgilidir. Felsefenin yok edilmesi değil. Felsefenin yani teorinin pratiğe akması için teorinin yadsınması gerekiyor ve Marx'ın felsefesinin içerisinde kendi kendisini yadsıyan bir şeyin olduğunu söylüyor Martin Heidegger. Yani aslında Marx'ın 11. Feuerbach tezinin birinci bölümü teorinin pratiğe dönüşmesini talep ediyor.

Tezin ikinci bölümünde, tam da felsefe talep ediliyor, diyor Heidegger. Yani Marx, asıl mesele dünyayı değiştirmektir, derken tam da felsefenin bu değişimin parçası olmasını talep etmektedir. Heidegger bunu da anlamıyor. Fakat bunda anlaşılacak bir şey yoktur. Aslında Marx'ın orada yaptığı, teori ile pratiğin bütünleşmesi gerektiğine işaret etmektir. Heidegger, Marx'ın tezine dair "teorisiz, akılsız, felsefesiz bir pratik talep etmiyor" diyor aslında.

O halde, Heidegger'in açıklamasından ortaya çıkan şu: Marx 11. Tez'in tam da ikinci bölümünde, yani pratik bir şey, dünyanın değiştirilmesini talep ettiği yerde, felsefi bir pratik felsefi bir devrim istiyor. Heidegger'in söylediğine yakından baktığımızda çıkan sonuç budur. Bu elbette Heidegger'in iddia ettiğinin tam tersi bir şeydir. Felsefenin, pratiğin önünü aydınlatmasını istemekle felsefenin yıkılmasını, yok edilmesini talep etmek arasında dağlar kadar fark vardır. Marx birincisini talep etmektedir. İkincisini, Heidegger hiçbir kanıt getirmeden ve gösterdiğim gibi mantığın bütün kurallarını çiğneyerek Marx'a atfetmektedir.

MARX'IN FELSEFESİ NASIL BİR FELSEFEDİR?

Şimdi felsefi devrimin, yani Marx'ın talep ettiği felsefenin nasıl bir felsefe olduğuna bakmak istiyorum. Benim hocalarımın Hans Hains Holz, Martin Heidegger'e karşı "*Marksizm tam anlamıyla bir felsefedir ve o (Marksizm -DG) aynı zamanda salt felsefeden fazla olduğu anlamda budur (felsefedir -DG)*" diyor. Bu ne anlama geliyor? Bu, 'Marksizm tam anlamıyla bir felsefedir ve Marksizm'de diğer felsefelerde olmayan, felsefeyi aşan bir şey var' anlamına geliyor. Fakat felsefede kalınarak felsefeyi aşan bir şey felsefeye nasıl yerleştirilir? Marx'ın eserlerine dönerek bunları biraz deşelim.

Marx, "Hegelci Hukuk Felsefesi'nin Eleştirisine Dair Giriş" adlı makalesinde şöyle programatik bir belirleme yapıyor: "*Felsefe proletaryada kendi maddi silahını bulurken proletarya da felsefede düşünsel silahını bulmaktadır.*" Burada Marx'ın sorusu, felsefe pratiğe nasıl dönüşecek sorusudur. Felsefe doğası gereği teorik olduğundan bunun için maddi güç gerekmektedir. Yani mesele sadece kavramların ve bilincin değişmesi değildir. Değişen bilincin pratiği de değiştirmesi gerekiyor. Bu ancak o düşüncelerin taşıyıcısı maddi bir güç tarafından gerçekleştirilebilir. Bu güç Marx'a göre proletaryadır. Yani proletaryanın dünyayı değiştirebilmesi için dünyaya filozofça bakmasını bilmesi gerekmektedir. İşçi sınıfı ancak o zaman dünyayı değiştirebilir. Burada değişimden kastedilen, elbette teorinin ve pratiğin özgürleşmesidir. O halde, Marx, felsefeyi bir özgürlük bilimi ve onun taşıyıcılığına tek aday olarak tanımladığı proletaryayı özgürlük gücü olarak tanımlıyor.

Marx bunu yaparken aslında çok da yeni bir şey yapmıyor. Leibniz'in, Christian Thomasius'un, Christian Wolff'un, Kant'ın, Fichte'nin, Schelling'in, Hegel'in eserlerini bilenler, bu filozofların hepsinin şunu talep ettiğini bilir: "*felsefe pratiği dönüştürmelidir.*" Marx burada başka bir şey yapıyor. Aslında onların büyük devrimci geleneğini devam ettiriyor. Onlara, ben sizin talebinize katılıyorum, diyor. Eğer Marx'ın bu filozoflar yönelik bir eleştirisi varsa –ki vardır–, o da gösterdikleri yolla ilgilidir. Yani Marx onlara 'sizin göstermiş olduğunuz şekilde felsefenin pratik olması mümkün değil' diyor. Kısacası Marx, bu geleneği başka bir tarihsel dönemde, başka toplumsal ve tarihsel koşullarda devam ettiriyor. Bu nedenle Marx bunu aynı zamanda onların eleştirisi üzerinden yapmak zorundadır.

Şimdi tekrar 11. Tezi hatırlayalım. Bu tezde Marx, Alman felsefe geleneğinin talebini sürdürüyor. Mesela C. Wolff, “*ontoloji muhakkak insanların hayatını iyileştirmelidir, günlük hayata varana kadar her şeyi değiştirmelidir*” diyor. Kant da aynı şeyi söylüyor. Örneğin “*Salt teoride kaldığımız zaman oyun oynamış oluruz*” diyor. Hegel, Kant’a yönelik eleştirisinde ‘senin söylediğin şey doğru ama bu senin gösterdiğin şekilde olmuyor’ diyor. Aynı şeyi Marx yapıyor. Marx hepsine birden şunu söylüyor: ‘Talebinize katılıyorum. Felsefe pratiğe dönüşmelidir, pratiği değiştirmelidir. Ama bu sizin gösterdiğiniz şekilde olmaz.’

Eserin iki ciltten oluştuğunu söylemiştim. Birinci cildin başlığına bakalım. Şöyle başlık: “Temsilcileri Feuerbach, B. Bauer ve Stirner’in şahsında modern Alman felsefesinin eleştirisi.” Burada döneminin felsefesinin eleştirildiği açıklanıyor. İkinci cildin başlığında dönemin sosyalizm düşüncesinin eleştirildiği beyan ediliyor. Başlık tam olarak şöyle: “Çeşitli peygamberleri şahsında Alman sosyalizminin eleştirisi.” Bu konu, doğrudan tarih felsefesinin konusudur. Buradaki felsefi kavram ‘erek’ veya ‘amaç’ kavramıdır ve toplumda ve tarihte değişimi araştırmaktadır. Bu nedenle bu başlıkta da felsefi bir bakış vardır. O halde ‘*Alman İdeolojisi*, doğrudan felsefi bir taleple yazılmış bir eserdir’ denebilir.

Marx ve Engels burada nasıl bir felsefi konseptte veya kurama sahipler? Felsefenin kuruluşunda nasıl bir felsefe kavramı vardı ve felsefe ne oldu da o kavramı unuttu? Şimdi genellikle Thales’in, “Cevher nedir?”, “Ana madde nedir?”, “Bir nedir?” gibi felsefi olarak son derece derin anlamı olan soruları, “cevhere su dedi” deyip geçiştirilir. Anlamı sorgulanmadan “mitostan logos’a geçişi” sağladı vs. denir. Oysa Thales orada evrenin temelini sorguluyor. Yani felsefeciler olarak konuşacak olursak, evrenin ontolojik kökenini araştırıyor. Evrenin ontolojik temelini kendiliğinden görmemiz, algılamamız mümkün değildir. Ancak ve ancak onu düşünce ile ortaya çıkarabiliyoruz. Evrenin temeli maddi de olsa onu ancak ve ancak düşünce ile ortaya çıkarabiliyoruz. Yani Thales aslında felsefi dönüşü yaptığında varlıkla bilinç arasında ilişkiyi kurmaya çalışıyor. Varlıkla bilinç arasındaki ilişki nasıl kurulacak sorusuna yanıt arıyor. Klasik filozofların ne yaptığına bakınca hepsinin büyük meselesinin bu olduğunu görüyoruz. Buna Engels, “Bu felsefenin temel sorusudur” diyor. En başta sorulan soru, felsefenin doğum belgesinde olan soru budur. *Alman İdeolojisi*’nde bu soruya yanıt veriliyor. “Felsefenin temelinin doğa olması, doğadan hareket etmesi gerekir, düşüncenin kaynağını maddeden hareketle açıklaması gerekir” diyor *Alman İdeolojisi*’nde Buna felsefede ‘ontolojik yaklaşım’ diyor. Düşüncenin kökeni açıklanırken ‘daha önceki filozoflar gökyüzünden yeryüzüne indiriyorlar düşünceyi, biz yeryüzünden gökyüzüne çıkaracağız’ diyor. Burada amaç, insanlara düşüncelerinin nereden geldiğini göstermektir. Düşüncenin ve bilincin kökeni bilimsel olarak açıklanır, insanlar kendi pratiklerini de apaçık görebileceklerdir. O halde, *Alman İdeolojisi*’nde yanıt aranan soru, Thales’in sormuş olduğu derin felsefi sorudur. Bu soruya, materyalist ve diyalektik felsefenin sentezi sonucu ortaya çıkan ‘diyalektik materyalizm’ çerçevesinde yanıt verilmektedir.

Marx ve Engels, Ludwig Feuerbach’ın din eleştirisinden sonra artık din eleştirisinin bittiğini ve pratiğin eleştirisinin başladığını düşünmektedirler. Bu din eleştirisinden çıkan sonuç, insanın insan

için en yüce varlık olduğudur. Yani bundan böyle insanın aşağılayan, köleleştiren, terk edilmiş hale iten, hakir bir varlık olarak gören bütün ilişkileri tersine çevirme, kategorik imperatif olmuştur. Yani din eleştirisinden sonra, insanlığın gündemine taşınan soru, insanı köleleştiren bütün ilişkilerin köklü bir şekilde nasıl tersine çevrileceğidir.

FRANSIZ DEVRİMİ, MARX'IN ONUNCU FEUERBACH TEZİ, HEIDEGGER VE GADAMER

Marx'ın 10. Feuerbach tezinde eski materyalizmle yeni materyalizm arasında bir ayırım yapılır: *“Eski materyalizmin bakış açısı burjuva toplumdur, yeni materyalizmin bakış açısı ise insan toplumu ya da toplumsal insanlıktır.”* İnsanlık kavramı, 1789 Fransız Devrimi'nde ilericilerle gericiiler arasında, devrimcilerle eski rejimi savunanlar arasında kavga konusu olan temel bir kavramdır. Eski rejimi savunanlar, insan diye bir şey yoktur diyorlar. Onlara göre Fransızlar, Almanlar vesaire var. Ama insan yoktur. Örneğin Joseph-Marie de Maistre *Fransa Üzerine Düşünmeler* adlı kitabında *“1795 anayasası, ona öngelenler gibi, İNSAN için yazılmıştır. Şimdi, dünyada insan diye bir şey yoktur. Yaşamım süresince Fransızlar, İtalyanlar, Ruslar vs. gördüm; Montesquieu sayesinde bir Persli olunabileceğinin bile farkına vardım. Fakat insana gelince, açıklıyorum ki, hayatımda onu hiç görmedim. Eğer insan var ise, ben onun bilgisine sahip değilim”* diyor. Tabii bu aynı zamanda insanlığın varlığını da reddetmek anlamına geliyor. İnsan ve insanlık yoktur. İddia budur. Fransız devrimcilerine saldıran karşı devrimci diğer teorisyen Edmund Burke'tür. Burke de insanlık kavramını reddeder ve *Fransa'da Olan Devrim Üzerine Yansısız Düşünceler* adlı kitabında insan hakkı kavramına karşı gelenek kavramını temel alıp geleneğin hakkını savunur. Buna karşı Fransız devrimcileri davalarının insanlık davası olduğunu belirtiyorlar kararlı bir şekilde. Marx'ın 10. Feuerbach tezinde kullandığı “toplumsal insanlık” kavramı Fransız devrimcilerinin uğruna devrim yaptığı kavramdır. Bu nedenle Marx bu devrimci geleneğin takipçisidir.

Yukarıda 1927 yılında yayınlandığına işaret ettiğim kitap Martin Heidegger'in *Varlık ve Zaman* adlı kitabıdır. Bu kitabın hemen her şeyi programatik olarak *Alman İdeolojisi*'nin Feuerbach bölümünde saklı olan felsefi programa karşı yazılmıştır ve bugün popüler olan bir kült kitabıdır neredeyse. Heidegger bu kitabında “insanlık” denen şeyin olmadığından hareket eder. Bu bağlamda ünlü başka bir isim daha vardır: Hans-Georg Gadamer. Gadamer, Heidegger'in çömezidir ve *Gerçek ve Yöntem* adlı kitabında gelenek kavramından hareketle devrimci Aydınlanmacı felsefeyi eleştirir. Heidegger ve Gadamer, felsefi düşünceyi reddeden karşı devrimcilerin ilkeleriyle iş görüyorlar.

Marx'ın teorisi Sovyetler Birliği'nde devrime götürdü. Heidegger'in kitabı Almanya'da faşist Nazi Partisi içerisinde eğitim kitabı olarak kullanıldı. Nietzsche'nin eserleriyle birlikte Heidegger'in kitabı da bugün felsefeyi reddeden post-modernist düşünceye ve neoliberal politikalara kaynaklık ediyor. Gadamer'in kitabı değişimi, dönüşümü ve kopuşu reddeden ve var olanı ebedileştirmek isteyenlere, geliştirdiği öznelci yöntem ve kavramlarla tutunacak bir dal sunuyor. Marx ve Engels ise Fransız Devrimini yapanların felsefi kaygılarıyla ve kavramlarıyla çalışıyor. Bunların kuramı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeciliğin yıkılmasına ve bütün dünyada devrimlere ve sayısız devrim denemelerine ilham kaynağı oldu. Bunların hemen hepsinin öncelikli kaygısı, insanlık davasıydı.